

Motion till riksdagen 2021/22:3657

av **Linda Westerlund Snecker m.fl. (V)**

med anledning av prop. 2021/22:17 Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet

1 Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen avslår proposition 2021/22:17.

2 Inledning

Det är Vänsterpartiets absoluta övertygelse att en stark, gemensamt finansierad och jämlik välfärd med en väl fungerande skola, fritidsverksamhet, sjukvård, socialtjänst, låg arbetslöshet och ett starkt socialt försäkringssystem är det bästa sättet att motverka klassamhället och att förebygga kriminalitet. Samtidigt måste grov brottslighet som gängkriminalitet bekämpas på ett effektivt sätt med hjälp av lagstiftning som bygger på de grundläggande rättsliga principerna i en rättsstat. Att lagstifta om längre straff för vissa brott kommer dock aldrig att vara lösningen. I stället behövs ett helhetsgrepp på och en kraftansamling för det brottsförebyggande arbetet samt en satsning på den gemensamma välfärden. Vänsterpartiet ser att avsaknaden av adekvata resurser till socialtjänst och skolor, en statlig bostadspolitik, privatiseringar av kritiska samhällsfunktioner samt friskolereformen under decennier bidragit till en ökad segregation som har lämnat vissa barn och unga efter. Denna utveckling leder i sin tur till en ökad rekryteringsbas för bl.a. gängkriminalitet. Vi vill därför se politiska initiativ och lagstiftning som framför allt stärker kommuners, civilsamhällets och andra aktörers förebyggande arbete, snarare än en ensidig fokusering på rättspolitik och straffrätt. Repressionshöjningar leder till en repressionsspiral med återkommande krav på skärpningar. I stället behövs det fler närvarande poliser, förstärkning av brottsutredande verksamhet, resurser till förskolor, skolor och socialtjänst samt fokus på innehåll i de straff som redan finns, inte minst genom att systematiskt påverka de destruktiva maskulinitetsideal som bidrar till och genererar kriminalitet. Läs mer om våra förslag för att stoppa den grova kriminaliteten i motion 2021/22:470.

Påföljdssystemet för unga lagöverträdare är utformat utifrån att barn och ungdomar som har begått brott i första hand ska hållas utanför kriminalvården och i stället bli föremål för insatser inom socialtjänsten. Unga lagöverträdare, dvs. personer upp till 21 år, särbehandlas både när det gäller valet av påföljd och vid straffmätningen. Skälet till detta är främst att unga typiskt sett inte har nått sådan mognad att de bör behandlas som vuxna. Unga lagöverträdare kan också ofta ha särskilda behov av hjälp och stöd för att inte återfalla i brott. Innehållet i ungdomspåföljderna syftar därför till att motverka de riskfaktorer som kan leda till fortsatt brottslighet och att motverka återfall.

Den särbehandling som ska ske vid valet av påföljd innebär att påföljden för lagöverträdare som var under 18 år vid tidpunkten för brottet normalt bestäms till någon av de särskilda ungdomspåföljderna eller till böter. De särskilda ungdomspåföljder som finns är ungdomsvård, ungdomstjänst och slutna ungdomsvård. Vidare finns sedan januari 2021 en ny påföljd för unga lagöverträdare: ungdomsövervakning. Påföljden ska tillämpas i fall där varken ungdomsvård eller ungdomstjänst utgör en tillräckligt ingripande straffrättslig reaktion med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art samt den unges tidigare brottslighet (se mot. 2019/20:3516). Lagöverträdare som fyllt 18 men inte 21 år vid tidpunkten för lagföringen kan dömas till ungdomsvård och ungdomstjänst under vissa förutsättningar, men det sker sällan. Slutna ungdomsvård får endast dömas ut för brott som begåtts före 18 års ålder. Härutöver kan dock även vuxenpåföljderna vid behov användas. Unga lagöverträdare är alltså inte exkluderade från det övriga påföljdssystemet och kan därför även dömas till t.ex. villkorlig dom och skyddstillsyn.

För att en person under 21 år ska kunna dömas till fängelse krävs det dock särskilda skäl och för en person under 18 år synnerliga skäl. Eftersom det finns ett system med särskilda påföljder för unga utgör dock påföljderna i praktiken ett andrahandsalternativ. Har någon begått brott innan han eller hon fyllt 21 år ska dennes ungdom också särskilt beaktas i lindrigare riktning vid straffmätningen. Om den dömda var under 21 år (men över 15 år) vid gärningstillfället följer det av bestämmelsen i 29 kap. 7 § brottsbalken att en reduktion av straffvärdet alltid ska ske. Det innebär i korthet att det straff som hade kommit i fråga för den unge om hen hade varit vuxen, dvs. över 21 år, sätts ned på ett proportionerligt sätt i förhållande till den unges ålder. Straffnedsättningen minskar ju äldre den unga lagöverträdaren är.

Påföljdssystemets åldersgränser och den särreglering som följer av ålder avseende straffmätning och påföljdsval ser ut som de gör av mycket goda skäl. Vänsterpartiet vill särskilt understryka vikten av att den särställning barn har och ska ha inom påföljdssystemet inte får urvattnas. Vi ser däremot behov av nya ungdomspåföljder och är inte främmande för att det införs fler sådana som kan komplettera de redan befintliga. Förutsättningen är givetvis att de påföljder som införs är rättssäkra, särskilt anpassade för barn och unga och har ett tydligt behandlingsinriktat innehåll. Vi anser även att det återfallsförebyggande arbetet gentemot unga lagöverträdare bör förstärkas.

Våra förslag för att förbättra vården av unga vid Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem finns att läsa i vår motion på skrivelse 2020/21:215. Läs mer om våra förslag om ett nationellt avhoppprogram för kriminella i motion 2021/22:470 Stoppa den grova kriminaliteten. Om återanpassning och inlussning av personer som avtjänat straff för grova brott i samhället går att läsa i motionen En kriminalvårdspolitik för framtiden (2021/22:916).

3 Regeringens förslag

I propositionen föreslår regeringen att om någon som är 18–20 år har begått ett brott, och det för brottet är föreskrivet fängelse i lägst ett år eller mer, ska hans eller hennes ungdom inte beaktas särskilt vid straffmätningen. Detsamma ska gälla om brottets straffvärde uppgår till fängelse i ett år eller mer. Det ska inte heller krävas särskilda skäl för att döma lagöverträdare i den åldersgruppen till fängelse, och samma straff ska kunna dömas ut som för andra myndiga lagöverträdare, t.ex. fängelse på livstid. Vidare föreslår regeringen att de särskilda ungdomspåföljderna i princip ska vara förbehållna personer som inte fyllt 18 år vid tidpunkten för brottet. Den som är över 18 år ska få dömas till någon av ungdomspåföljderna endast om det finns särskilda skäl för det. Regeringen föreslår också att vissa allvarliga brott, t.ex. mord eller våldtäkt mot barn, inte ska kunna preskriberas om brottet begåtts av någon som fyllt 18 år. Slutligen föreslås att det inte ska ställas särskilda krav på inhämtande av yttrande från socialnämnden för att kunna döma lagöverträdare under 21 år till fängelse i mer än tre månader.

4 Vänsterpartiets ställningstagande

Utredaren i den statliga utredning (SOU 2018:85) som sett över frågan om straffrabatten drar slutsatsen att det inte finns något empiriskt, eller erfarenhetsbaserat, stöd för skärpta påföljder för unga lagöverträdare. Utredningen hänvisar till att resultat från den mest aktuella hjärnforskningen, utvecklingspsykologin och kriminologin bara går att tolka som ett stöd för att behålla ett hänsynstagande till gärningspersoners unga ålder. Utredningen visar även den att det inte finns tillräckligt tunga skäl för att ta bort straffrabatten, detta eftersom det framgår av kriminalstatistiken att det är ett stort antal ungdomar som gör sig skyldiga till något eller några få brott och att ett litet antal gör sig skyldiga till ett stort antal brott.

Utredarens inställning delas av ett flertal kriminologer.¹ Risken är att en borttagen straffrabatt leder till att ungas brottslighet ökar. Förslaget blir därigenom kontra-produktivt. Forskningen visar bl.a. att brottsligheten ökar mycket bland män när de är i 20-årsåldern, och sedan minskar den drastiskt när de blir äldre. Men ju tidigare i livet en person blir dömd, desto svårare är det att leva ett hederligt liv. Vidare har den person som sitter i fängelse under en lång period svårt att komma tillbaka ut i verkliga livet igen. Syftet med den straffrabatt som finns såväl i Sverige som i många andra länder är att unga personer ska särbehandlas och bygger på kunskaper om att straff bör anpassas efter en persons mognad. Forskningen visar också att det är svårare att bryta kriminella mönster och en kriminell identitet om den etableras i ung ålder.

Flera remissinstanser har invändningar mot regeringens förslag. Statens institutionsstyrelse (Sis) framför att åldersgruppen 18–20 år ofta har en bristande förmåga att förstå vilka konsekvenser deras handlande kan få. Enligt Sis finns det ingenting som talar för att långa frihetsberövanden leder till minskad brottslighet. Tvärtom visar den samlade internationella och svenska forskningen på inlåsningens negativa effekter. Ur ett individperspektiv gäller detta även för lagöverträdare över 18 år. Stiftelsen Allmänna Barnhuset är oroad över den tröskeleffekt som regeringens förslag innebär vad gäller

¹ <https://www.dn.se/debatt/risk-att-skarpta-straft-for-unga-okar-brottsligheten/>.

påföljd vid grövre brott före respektive efter 18-årsdagen. De ser en risk för att barn som ännu inte fyllt 18 kan rekryteras till att utföra grövre brottslighet i högre grad, om de som fyllt 18 år riskerar avsevärt hårdare straff för samma brott. Stiftelsen Allmänna Barnhuset är också oroad över att förslaget riskerar att medföra en indirekt höjning av repressionsnivån även för lagöverträdande barn i åldern 15–17 år genom att praxis för omyndiga lagöverträdarens påföljder kan förskjutas i mer repressiv riktning, för att parera tröskeleffekter vid 18-årsdagen. Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet ifrågasätter om förslaget verkligen kommer att leda till att kriminella nätverks brottslighet och gängrelaterade skjutningar minskar. De hänvisar till Brottsförebyggande rådet (Brå) som nyligen publicerat en genomgång av metastudier som undersökt effekterna av frihetsstraff respektive icke frihetsberövande påföljder. Studien visar att fängelse tenderar att öka återfallen (Brå 2019). Kriminologiska institutionen påpekar även det faktum att deltagande i gängrelaterade skjutningar medför en påtaglig risk att själv bli skjuten till döds inte hittills tycks ha verkat särskilt avskräckande. Inte heller de kraftiga straffskärpningarna tycks ha haft någon effekt. Sveriges advokatsamfund motsätter sig förslaget. Advokatsamfundet vidhåller sin principiella inställning att unga människor bör särbehandlas i straffrättsligt hänseende. Särbehandlingen av unga myndiga lagöverträdare grundar sig i biologiska och psykologiska hänsynstaganden. Unga människor har en outvecklad ansvarsförmåga och en större känslighet för straff och sanktioner. Dessa förutsättningar motiverar en större tolerans i bemötandet av unga lagöverträdare. Om en straffskärpning ska genomföras anser Advokatsamfundet att valet av lagteknisk lösning bör utredas ytterligare. Förslaget att införa en generell regel om minimistraff på ett år som avgränsning för att slopa straffrabatten är alltför lågt satt. Med en sådan nivå riskerar reformen att bli alltför omfattande. Vänsterpartiet instämmer i remissinstansernas kritik. Regeringens förslag riskerar dessutom, som Advokatsamfundet konstaterar, att bli för långtgående.

Vi vänder oss även bestämt mot regeringens förslag om att det ska vara möjligt att döma någon som har begått brott efter det att hen fyllt 18 år, till fängelse i högst 18 år eller på livstid. För att en person under 21 år ska kunna dömas till fängelse bör det även fortsättningsvis krävas särskilda skäl. Vänsterpartiet vill också att alla fängelsestraff ska vara tidsbestämda (se mot. 2019/20:30).

Riksdagen bör avslå regeringens proposition 2021/22:17. Detta bör riksdagen besluta.

Linda Westerlund Snecker (V)

Gudrun Nordborg (V)

Jon Thorbjörnson (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Jessica Wetterling (V)